

Nemzeti szempont – erdélyi nézőpontból

Ez a recenzió a Prazsák Gergő¹ által szerkesztett *Nemzeti szempont* című, 2014-ben megjelent tanulmánykötetet ismerteti, elemzi. A kötet, mint a bevezetőt író Csepeli György tollából megtudhatjuk, az ELTE interdiszciplináris Társadalomkutatások Doktori Program hallgatóinak írásait tartalmazza. A kötet előszavában Csepeli György ismerteti a kötet születésének, előzményeinek fázisait. A doktorjelölteknek a „nemzetek Európában”, valamint az „értékszociológia” tárgykörében készült írásai közül történt a válogatás.

A kötet tanulmányai négy részre tagolódnak. Mindegyik részhez több tanulmány tartozik, ezért az összesen 19 írást terjedelmi okokból nem tudjuk ugyanolyan mélységgel áttekinteni, hanem e sorok írója szubjektív érdeklődésének a függvényében is, eltérő részletességgel kerülnek ismertetésre és értékelés alá.

A kötet szerkesztője az első résznek a *A nemzet és a nemzetek* címet adta. Ebben a részben négy tanulmány jelent meg, amelyek a magyar és valamely szomszédos nemzet jelenlegi vagy múltbeli viszonyával, összefonódásaival kapcsolatos elméleti, vagy empirikus kérdésekkel foglalkozik. Az első tanulmányban Nógrádi András *Zrínyi Miklós nemzeti identitása* című írásában megvizsgálja, hogy a költő és hadvezér Zrínyi közösségi kötődése hogyan alakult ki, és miben nyilvánult meg. A kérdés azért érdekes, mert mind a magyar, mind a horvát nemzeti kultúra a sajátjának tekinti, mivel a nemzethez való tartozást mint kizárólagos lojalitást értelmezik: „a 20. századra jellemző kizáró, vagy-vagy nacionalizmus nem tudja értelmezni Zrínyi nemzeti identitásának kérdését” (i. m. 11.). A tanulmány egy olyan elméleti keretet próbál felvázolni, amelyben értelmezni lehet ezt a kettősséget – ezért több dimenzió mentén tekinti át a hadvezér-költő életművét, a megszerzett (achieved) és az örökölt (ascribed) társadalmi tulajdonságainak elemzéséből kiindulva. A tanulmány irodalmárok számára is érdekes lehet, mivel a költő főművét, a *Szigeti veszedelmet* is elemzi, mégpedig annak magyar és horvát verzióját is, amelyet a költő testvére fordított horvátra. A kétségtelenül érdekes és pártatlan elemzés azonban nem fektet elég hangsúlyt arra, hogy alapvetően mégis egy premodern, feudális típusú csoport-identifikációval állunk szemben, a „nemzeti identitás” szó itt megtévesztő, mert a *magyar* és a *horvát* nemzet fogalmai egy feudális, nemesi nemzetet jelentenek, amely alapvetően egy rendi jellegű azonosulás, mindamelllett Zrínyinek is, mint mindenkinek van etnikai és nyelvi kötődése. A szerző tisztaban van ezzel, amikor azt írja: „a nemzetet válás időszaka – Kelet Európában a 18–19. századról van szó [...] de érdekes gondolatkísérlet a néhány évszázaddal korábban élt Zrínyit ez alapján vizsgálni” (i. m. 12.). A következtetés az, hogy nem lehet egyértelműen megállapítani a költő nemzeti identitását, azaz a *két nemzet, egy haza* iránti kötődéssel lehetne a legjobban leírni azt.

A fejezet második tanulmánya Fodor Gabriella *Nemzeti ünnep Egerben 1898–1944* című írása, egy város március 15-i megemlékezéseit mutatja be, hogyan válik a nemzeti ünnep cere-

1 Prazsák Gergő (szerk.): *Nemzeti szempont*. Apeiron Kiadó, Budapest, 2014. (291 old.)

móniává, hogyan kanonizálódik a nemzeti ünnep „forgatókönyve” a 20. század első felében Magyarországon egy jelentős vidéki városában. Megtudhatjuk, hogy a nagy történelmi változások (Trianon, II. világháború, a bécsi döntések) hogyan visznek új elemeket az ünnepi ceremónia forgatókönyvébe. A harmadik tanulmány egy erdélyiek számára fontos és releváns témáról ír, a kisebbségi nyelvhasználat mindennapi intézményesülésének mozgalmáról. Borzási (Sándorné Baricz) Mária *Poharak és csuprok – gondolatok az erdélyi „Igen, tessék!”-ről* című írása ismerteti a mozgalmat, és kezdeményezőit, Kolozsvár szerepét a mozgalom kialakulásában, majd megvizsgálja a mozgalomban részt vevők diskurzusát, érvelését. Ezt követően kontextualizálja a kisebbségi nyelvhasználat szociodemográfiai kontextusát demográfiai adatok és nemzeti identitáselemek bemutatásával, amihez több erdélyi magyarokról szóló szociológiai művet is felhasznál. Podhradská Lea tanulmányának a terjedelmes címe önmagában is informatív: *A „bazaszeretet-élmény” és szimbólumai a 2008. november 1-jei DAC–Slovan mérkőzés tükrében, tekintettel a szlovákiai magyar és magyar futballhuliganizmusra*. A tanulmány alapján részletes képet nyerhetünk arról, hogyan fonódott össze a politikai jellegű nemzeti nacionalizmus egy futballeseménnyel, és hogyan sikerült egy szlovákiai belföldi mérkőzés helyszínét a magyar nemzeti radikalizmus megnyilvánulásának és egy (magyarországi) magyar–szlovák incidens helyszínévé tenni.

A második fejezet címe *Nemzet és radikalizmus*. Itt hat tanulmányt olvashatunk olyan jelenségekről, amelyek a magyar nemzeti radikális csoportok többé-kevésbé a törvényesség határain mozgó akcióival kapcsolatosak. Az első tanulmány, melynek szerzője Kiss Tibor, *Gyűlölet-bűncselekmények és szélsőséges csoportok az információs társadalomban* című írásában először a gyűlölet-bűncselekmények társadalmi gyökereit tárgyalja, áttekintve a csoporthatárok, csoportkonfliktus fogalmait és magyarázó elméleteit. A fejezet végén a szerző abból indul ki, hogy „a különböző irányultságú szélsőséges attitűdök nem minden esetben vezetnek az agresszió nyílt megjelenéséhez [...], a negatív érzelmek akkor alakulhatnak veszélyes tettekké, amikor a rejtett indulatokat valamely aktor cselekvéssé transzformálja (Austin nyomán)” (i. m. 72.). A témához kapcsolódóan a szerző megállapítja, hogy „napjainkra az offline térben számos olyan erőszakos bűncselekmény történik, amelynek a forrása az online kommunikációban keresendő” (i. m. 79.). A további elemzés fonalát jól mutatják az alfejezetek címei: a gyűlöletcsoportok online szerveződése; Tagság, követés, toborzás; Nemzettudat és közösséghez tartozás megerősítése; Az ellenségkép kialakítása; Gyűlöletkeltés; Szervezés és koordinálása; A csoportok kontrollja; A vizsgált csoportok virtuális elterjedtsége. Az összegzésben a szerző megállapítja, hogy a gyűlöletcsoportok virtuális működése új jelenség, de körvonalazható az a folyamat, mely kiesik a hatóságok és a társadalom kontrollja alól.

Ébl Zsuzsa *Polgármesterek cigány kisebbséggel kapcsolatos előítéletessége* című írása érdekes elméleti felvetést is tartalmaz, miszerint az allporti *előítéletesség* fogalmának létjogosultsága megkérdőjeleződik annyiban, hogy a polgármestereknek konkrét tapasztalataik vannak a cigány kisebbséggel kapcsolatban. A tanulmány eredményeit és következtetéseit olvasva azonban maga a szerző is árnyalja ezt a kijelentést, rámutatva, hogy sok esetben a *túláltalánosítás* kifejezés illik a polgármesterek romákkal kapcsolatos kijelentéseire, azzal együtt, hogy a polgármesterek körében a romák megítélése vegyes. A fejezet többi tanulmányai is rendkívül érdekesek és fontos kérdéseket feszegetnek. Hargitai Lilla tanulmányának címe: *Jótékonyosság és humanizmus a Jobbik Magyarországaért Mozgalom nevet viselő párt tevékenységében. A Jobbik pozitív kommunikációs te-*

vékenységének elemzése, Szombati Orsolya pedig a *Betyársereg népszerűségének lehetséges okairól* értekezik. A fejezet zárótanulmánya Muchichka László és Sütő Anna *Metapédia – a másféle lexikon? Avagy: „Nem minden megélhető zsidó kriptozsidó, de minden judeofil zsidócsabos”* című írása a Metapédiát mint interneten elérhető, olvasók által szerkeszthető online lexikont a Wikipédiával összehasonlításban elemzi, módszeresen, jól dokumentáltan. Következtetése, hogy a Metapédia „ragyogó tárháza az előítéletes, sztereotip gondolkodás szélsőjobboldalhoz kapcsolódó aktuális mintázatainak” (i. m. 141.).

A kötet harmadik fejezetének címe *Értékek és megoldások*. Ebben a fejezetben a nemzeti kérdések értékrendbeli eltérésekhez, percepciókhoz kapcsolódó összefüggéseit elemzik. Az első tanulmány Molnár István tollából, egy időélménnyel kapcsolatos kutatást javasol, ami alapján a romák és a magyar többség időhasználatának értékrendbeli eltéréseit lehetne megérteni.

Máthé Veronika a tradicionális és modern buddhista tanításokat elemezte a Schwartz-féle érték kategóriák segítségével, szövegelemzések és más országokban végzett kérdőíves felmérések eredményei alapján. Bereczky Tamás tanulmánya a szociodráma elméleti kereteinek feltárását vizsgálja egy játékmenet bemutatásával és elemzésével. Szabó Júlia írása a *másik* reprezentációját elemzi a Prix EU médiafesztivál rádiódokumentumában McQuail (2003) és Horel (2011) elméleti megközelítése alapján. Sarlós Gábor tanulmánya az értékválasztás és atomenergia kérdéskörét tárgyalja, míg Fekete Mariann *Értékek. Kultúra és McWorld-magatartás* címmel a magyarországi értékrend-változásokat vizsgálja 1978-tól kezdődően. Megállapítja, hogy az értékpreferenciák szerkezetében Magyarországon jelentős változás az elmúlt negyven évben nem történt.

A kötet utolsó fejezete a *Kultúra és művészet: a kiút?* címet viseli. Itt három írás olvasható. Az első Horváth Judit *Nemzeti kommunikáció a képzőművészetben – Bukta Imre és a nemzeti művészet* című írása, amely egy művész munkásságán keresztül elemzi a nemzeti ideológia változásának, „társadalmi működésének” eredményét, a politikai döntések és a „nemzeti üzenetek” találkozását a művészeti alkotásokban. Soós Katalin *Nemzeti jelképek a kortárs magyar képzőművészetben néhány példán keresztül* című írásában olyan alkotásokat vizsgál, amelyek a „kulturpolitikára – az identitás alakításáért és különböző értékek megmutatásáért a szimbolikus térben folyó harcra – reagálnak (i. m. 239.). Batári Sándor *Nemzeti konyha: hagyomány és politikai legitimitáció* című zárótanulmánya a *nemzeti* jelzővel ellátott *konyha*, *nemzeti étel* jelzős szerkezeteket olyan konglomerátumnak tekinti, aminek létrejötte, fejlődése, fennmaradása, esetenként az átalakulása elárul valamit magáról a *nemzeti* jelző tartalmáról (i. m. 274.). A szerző a nemzeti étel eszményének másodvirágzását a reformkorba vezeti vissza, amikor a pörkölt vált a nemzeti ételek szimbólumává. Röviden végigvezeti az újkori magyar történelmen a *nemzeti konyha* változásának fő állomásait, rámutatva a nemzeti ideológia, és a külvilággal való viszonyra a szerepére. A tanulmány különösebb következtetéseket nem von le, ezért kis hiányérzettel zárhatjuk a kötetet.

Összességében viszont egy színes, sokféle témájú, elméleti és módszertani kidolgozottságban eltérő színvonalú kötet állunk szemben. Ezzel együtt, a könyv nagy előnye, hogy összetett, részletes képet alkothatunk arról, hogy milyen módon történik, milyen következményekkel jár Magyarországon a „nemzeti ideológia társadalmi működése” (Csepeli 1992).

HIVATKOZÁSOK

CSEPELI György

1992 *Nemzet által homályosan*. Századvég Kiadó, Budapest.

HOREL, Catherine

2011 *A középnek mondott Európa. A Habsburgoktól az európai integrációig, 1815–2004*.

Akadémiai Kiadó, Budapest.

MCQUAIL, Denis

2003 *A tömegkommunikáció elmélete*. Osiris kiadó, Budapest.

PRAZSÁK Gergő (szerk.)

2014 *Nemzeti szempont*. Apeiron Kiadó, Budapest. 291 p.